

AI Ergo Sum

Essays over onze veranderende relatie met technologie

Hannah van den Bosch (red.)

Colofon

Titel

AI Ergo Sum: Essays over onze veranderende relatie met technologie

Redactie

Hannah van den Bosch

Auteurs

Judith Künneke • Julija Vaitonytė • Jan de Wit • Lucas Jones • Frank Bosman
William Arfman • Barend de Rooij • Inge van de Ven • Clara Daniels

Open Press Tilburg University

Uitgegeven door Open Press Tilburg University, Warandelaan 2, 5037 AB Tilburg,
Nederland. <https://tiu.trialanderror.org>

Dit is een Open Access-boek dat is gepubliceerd onder de voorwaarden van de Creative Commons Naamsvermelding 4.0 International-licentie (CC BY 4.0). Deze licentie staat toe dat het werk wordt gedeeld en bewerkt, voor elk doel, ook commercieel, mits correcte naamsvermelding van de maker plaatsvindt.

Zie <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Vormgeving en opmaak

Ilske Schoonbrood

Omslagafbeelding

iStock.com/marcoventuriniautieri

ISBN: 9789403870809

DOI: 10.56675/9789403870809

Gratis te downloaden via: <https://doi.org/10.56675/9789403870809>

© 2026

Hannah van den Bosch, Judith Künneke, Julija Vaitonytė, Jan de Wit, Lucas Jones, Frank Bosman, William Arfman, Barend de Rooij, Inge van de Ven, Clara Daniels

Op initiatief van Studium Generale

www.tilburguniversity.edu/studiumgenerale

Notitie van de redacteur

Veel dank aan Annelieke Koster en Has Klerx voor het proeflezen van het manuscript, aan Daan Rutten en Beatriz Lourenço Barrocas Neves Ferreira voor hun hulp gedurende het proces van het tot stand brengen van dit boek, en aan Ilske Schoonbrood en Maud van der Windt voor hun werk in de vormgeving en opmaak.

Studium
Generale

Inhoudsopgave

Voorwoord: Het belang van Bildung in een tijd van AI <i>Hannah van den Bosch</i>	7
De Metaverse en de toekomst van het hoger onderwijs <i>Judith Künneke</i>	15
Waakzaam en optimistisch blijven in het tijdperk van <i>AI-Agents</i> <i>Julija Vaitonytė</i>	27
Van code naar karakter: Een lichaam voor AI? <i>Jan de Wit</i>	35
Dokter ChatGPT: Wat verstaan we onder een medisch hulpmiddel? <i>Lucas Jones</i>	43
Deus in Machina <i>Frank Bosman & William Arfman</i>	53
Zeg ChatGPT, heb ik iets van je te vrezen? <i>Barend de Rooij</i>	63
Een vervormende spiegel: Ik als AI als onbetrouwbare verteller <i>Inge van de Ven & Clara Daniels</i>	75
Over de auteurs	87

Voorwoord: Het belang van Bildung
in een tijd van AI

Voorwoord: Het belang van Bildung in een tijd van AI

Hannah van den Bosch

https://doi.org/10.56675/9789403870809_1

Wie zijn wij, nu kunstmatige intelligentie met ons meedenkt, meepraat en meebepaalt? En misschien nog urgenter: wie worden wij, nu technologie steeds vaker zelfs voor ons denkt?

De afgelopen drie jaar heb ik me als programmamaker bij Studium Generale beziggehouden met het thema digitalisering. Ik sprak met wetenschappers, studenten, kunstenaars over privacy, automatisering, beïnvloeding, sociale media en digitale cultuur. Wat begon als een brede verkenning van de ethische uitdagingen in onze digitale informatiesamenleving, verschoof al snel naar één urgent thema dat boven andere onderwerpen uitstak: de opkomst van AI (Artificial Intelligence; kunstmatige intelligentie). Deze technologie, waar onder andere de inmiddels immens populaire ChatGPT valt, wordt door sommige experts de grootste maatschappelijke verschuiving genoemd sinds de komst van het internet.¹

Wat me opviel bij de lezingen, symposia en andere programma's die ik organiseerde, was dat er twee kampen lijken te zijn ontstaan. Het ene kamp juicht de opkomst van AI toe en ziet vooral kansen. Voor hen is AI een bevrijdende kracht, een slimme assistent die ons productiever maakt, saaie taken wegneemt en nieuwe vormen van creativiteit mogelijk maakt. Het andere kamp is huiverig: zij vrezen verlies van menselijkheid en oordeelsvermogen, afvlakking van creativiteit, en de vaardigheid om zelf te denken. Zij vrezen ook een maatschappelijke verschuiving die ons, haast ongemerkt, afhankelijk maakt van systemen die we niet helemaal begrijpen en daardoor niet meer goed kunnen controleren.

De mens als cyborg

Dus, schuren we langs een afgrond, of opent zich juist een veelbelovende toekomst? Ik ben van mening dat we AI niet in zulke zwart-wit scenario's moeten benaderen. Het is wat mij betreft geen puur goede of puur slechte kracht.

De opkomst van AI is eerder een volgende stap in een lange geschiedenis van technologische ontwikkelingen. De technologie is er nu, dat staat vast. De belangrijke vraag is daarom niet óf we AI moeten gebruiken, maar hoe en op welke manier. Welke keuzes maken we als samenleving in de manier waarop we deze systemen willen inzetten, vormgeven en begrenzen?

We gebruiken technologie namelijk al eeuwenlang om ons werk uit handen te nemen. Van de ploeg en het rad tot de stoommachine, van weefgetouwen tot wasmachines en stofzuigers. Steeds opnieuw beloofden nieuwe uitvindingen dat we meer tijd zouden krijgen voor het leven. Maar tegelijkertijd raken we ook steeds meer verstrengeld met diezelfde machines. Soms gaat het zelfs zo ver dat we onszelf door hun logica beginnen te zien: als iets wat geoptimaliseerd moet worden, data die verwerkt moet worden, een systeem dat beter of efficiënter zou kunnen en moeten draaien. Op die manier trekt het versnellende ritme van technologische innovatie ons ook die kant op. Zonder dat we het merken, worden we daardoor ook steeds een beetje meer machine.²

Ook in het onderwijs zie je dat terug. Technologie wordt vaak gepresenteerd als vooruitgang, als iets dat neutraler, objectiever, efficiënter is dan de mens. Maar elke technologie draagt een waardensysteem in zich mee, expliciet of impliciet. AI benadrukt bijvoorbeeld snelheid, correctheid, berekenbaarheid. Het belooft een maakbare en meetbare wereld. Als je dat lang genoeg gebruikt, begin je jezelf ooit onvermijdelijk langs dezelfde meetlat te leggen.

In dit spanningsveld komt Donna Haraway's cyborg-denken tot leven. Zij schreef decennia geleden al haar beroemde Cyborg Manifesto, waarin ze betoogde dat wij allang geen zuiver biologisch wezen meer zijn, maar een hybride: deels mens, deels machine, deels verbeelding.³ Ze zag technologie niet als iets dat buiten ons staat, maar als iets dat ons mede vormt. In die zin zijn we al cyborgs.

Haraway's visie wordt nu, in een tijd van AI, tastbaarder dan ooit. We leven met technologie, we denken ermee, we verhouden ons ertoe. Maar Haraway waarschuwde ook: als we cyborgs zijn, moeten we wel goed nadenken over welk soort cyborg we willen worden. Niet een slaaf van de machine, niet een verlengstuk van het algoritme, maar een wezen dat technologie gebruikt om nieuwe vormen van menselijkheid en verbeelding mogelijk te maken.

Als we de mens zien zoals Haraway hem schetst, als een technologisch verweven identiteit, dan wordt één ding duidelijk: juist in een wereld waarin we steeds meer cyborg zijn, maar waarin we ook willen voorkomen dat wij compleet verdwijnen in de kaders van de systemen die ons mede vormen, moeten we autonomie blijven behouden over hoe we die systemen willen inzetten, vormgeven en begrenzen.

Dat vraagt om bewust ontwikkelde autonomie en kritisch oordeelsvermogen. Kwaliteiten die niet vanzelf ontstaan, maar geoefend moeten worden. Hier komt Bildung in beeld. Waar dit bij Wilhelm von Humboldt en Goethe sterk verbonden was met een vaststaand, conservatief ideaal van persoonlijke vervolmaking, benadrukken andere interpretaties, zoals Georg Forster en Walter Benjamin juist het leren je te verhouden tot een complexe en gedeelde wereld die je mede vormt.⁴ In die laatste betekenis gebruik ik het begrip hier.

Bildung als tegenkracht in een cyborg-tijdperk

Ik noem Bildung hier natuurlijk niet voor niets. Het is namelijk de onderliggende visie van de vele lezingen en symposia die we bij Studium Generale organiseren. Daarbij streven we ernaar de samenhang tussen wetenschappelijke disciplines zichtbaar te maken, studenten te stimuleren in hun persoonlijke ontwikkeling en hun gevoel voor maatschappelijke verantwoordelijkheid te versterken. Vanuit de levensbeschouwelijke traditie van Tilburg University betekent dit ook nadenken over de waarden die wetenschap richting geven.⁵

De universiteit dus als omgeving waar niet alleen kennis wordt overgedragen, maar waar jonge mensen zich vormen tot individuen die verantwoordelijkheid durven nemen, oog hebben voor het gemeenschappelijke goed en weten waar ze zelf voor staan. Bildung is daarbij de praktijk van kritische zelfvorming, van leren nadenken in plaats van nadoen, van ontdekken wat je belangrijk vindt in een wereld vol prikkels en verwachtingen.

Ik denk dat je Bildung in deze tijd kan zien als een persoonlijk kompas.

Want als AI is opgebouwd uit statistiek, patronen, en herhalingen van al wat al bestaat; een optelsom van het verleden, van alles wat er allemaal al ooit is gezegd of gedacht, hoeveel ruimte laat het dan voor het nieuwe, het ongekende, het eigenzinnige? Bildung als kompas kan het vermogen stimuleren om ook eigen keuzes te blijven maken, los van verwachtingen, algoritmen en optimalisatielogica. Het vraagt om het gesprek dat je met jezelf voert, het gesprek dat Hannah Arendt zag als de kern van denken.⁶